

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Макроекономіка»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 10 - Економічна динаміка

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол від 31.08.21 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Бондаренко Л.Ф.

Рецензенти:

1. Голова циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Цимбалістова О.А.
2. Професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, д.е.н., професор Дружиніна В.В.

План лекції:

1. Економічне зростання, його типи.
2. Чинники економічного зростання, економічний розвиток.
3. Неокласична і кейнсіанська теорії економічного зростання. Модель Солоу.
4. Макроекономічна нестабільність.
5. Економічна криза в Україні 1990-1999 рр. Сучасна світова економічна криза.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Данилович – Кропивницька М.Л. Макроекономіка: Навчальний посібник – Львів: Львів. політехніка, 2014. – 292 с.
2. Кулішов В.В. Макроекономіка: теорія і практика: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2015. – 256 с.
3. Лисюк В.С. Макроекономіка: Навчальний посібник - Львів: Новий світ - 2000, 2013. – 354 с.
4. Макаренко М.І. Макроекономіка. Начальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 216 с.
5. Макаренко М.І. Макроекономіка: Навчальний посібник– К.: Ліра – К, 2015. – 216 с.
6. Ніколаєнко С.С. Мікроекономіка і макроекономіка. Начальний посібник – Полтава: ПУЕТ, 2012. – 179 с.
7. Тарасевич В. Економічна теорія. Макроекономіка. Підручник – К.: Знання, 2012. – 208 с.

Допоміжна література:

1. Вступ до аналітичної економіки. Макроекономіка: за ред. Панчишина С.М. Підручник – К.: Знання, 2013. – 615 с.
2. Круш П.В. Макроекономіка та її регулювання. Навчальний посібник – К.: Каравела, 2012. – 424 с.
3. Лисюк В.С. Макроекономіка. Практикум: Навчальний посібник - Львів: Новий світ - 2000, 2013. – 354 с.
4. Маценюк Н.П. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка. Навчальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 382 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

1. Економічне зростання, його типи

Економічне зростання не слід ототожнювати з економічним розвитком. **Економічний розвиток** – це не тільки збільшення обсягів виробництва, а й здатність економіки за рахунок цього підвищувати якість життя населення.

Економічне зростання – це кількісне та якісне вдосконалення суспільного продукту за певний період часу (рік).

Розрізняють екстенсивний та інтенсивний типи економічного зростання.

При *екстенсивному типі зростання* суспільного продукту відбувається за рахунок кількісного зростання факторів виробництва (залучення до виробництва додаткових трудових ресурсів, капіталу, землі), при цьому технологічна база залишається незмінною. Ефективність виробництва не зростає.

Ефективність виробництва – це відношення результату виробництва до витрат.

При *інтенсивному типі економічного зростання* ріст суспільного продукту відбувається за рахунок якісного вдосконалення факторів виробництва (більш прогресивні засоби виробництва, підвищення кваліфікації робочої сили). Ефективність виробництва зростає.

У чистому вигляді не існує ні екстенсивного, ні інтенсивного типів економічного зростання. В умовах НТР (з сер. 50-х рр. ХІХ ст.) переважним типом розвитку в західних країнах стає інтенсивний тип.

Наприклад, в США в кінці 80-х рр. ХХ ст. співвідношення екстенсивних та інтенсивних факторів економічного зростання складало 0,5, а в Радянському Союзі навпаки – 2.

Перед розпадом Союзу був взятий курс на «Нову якість економічного зростання» (переважно інтенсивний тип), який не був реалізований.

На початку 70-х рр. ХХ ст. деякі західні економісти (американець Д. Медоус) висунули концепцію «Нульового економічного зростання». В сутність якої зводилася до необхідності стримання економічного зростання, що пояснювалося сильним забрудненням навколишнього середовища.

Опоненти Медоуса довели неспроможність цієї концепції: НТР, який забезпечує будівництво нових підприємств (забруднення навколишнього середовища) в той же час створює більш ефективні очисні споруди, що повністю нівелює негатив.

2. Чинники економічного зростання, економічний розвиток

1) **Фактори пропозиції** зумовлюють фізичну здатність економіки до зростання:

⇒ кількість та якість природних ресурсів (земля, корисні копалини, енергоносії, водні ресурси, клімат, тощо)

Багаті на природні ресурси: Саудівська Аравія, Кувейт та ін.

Бідні: Швейцарія, Японія, Ізраїль, але у них високі темпи економічного зростання.

Найціннішим природним ресурсом України вважають орні землі.

⇒ кількість та якість трудових ресурсів

На думку багатьох економістів трудові ресурси – пропозиція робочої сили, її кваліфікація, дисциплінованість, мотивація до праці становлять найважливіший фактор економічного розвитку. Інші фактори виробництва (капітал, сировина, технологія) можна купити в інших країнах. Проте, застосування високопродуктивної техніки в місцевих умовах вимагає кваліфікованих працівників.

⇒ обсяг капіталу країни

Для збільшення обсягу капіталу (устаткування, виробничих будівель, доріг) необхідне скорочення поточного споживання впродовж десятиліть.

У розвинутій економіці від 10 до 20% НД використовується на нагромадження капіталу, у найбідніших – 5%.

Крім того, значна частина цих невеликих заощаджень спрямовується на забезпечення зростаючого населення простими знаряддями праці.

⇒ технологія, яка охоплює також науково – дослідні й проектно – конструкторські розробки, менеджмент та підприємництво.

2) **Фактор попиту**: макроекономічне середовище має забезпечувати такий рівень сукупних видатків, за якого повністю використовуються наявні ресурси.

Несприятливе макросередовище (високі податкові та відсоткові ставки, низький рівень завантаження виробничих потужностей) сповільнює економічне зростання, бо не забезпечує повного використання ресурсів.

Фактори пропозиції і попиту, які впливають на економічне зростання, взаємопов'язані.

Наприклад, неповне залучення трудових ресурсів уповільнює темпи нагромадження капіталу, а низькі темпи впровадження нововведень та інвестиції можуть сприяти безробіттю.

3) Стабільне економічне зростання передбачає не лише повне використання ресурсів, а й досягнення оптимальної структури виробництва (**фактор ефективності**).

Іншими словами, країна має використовувати ресурси найекономічніше (**виробнича ефективність**) і виробляти з них найцінніші для суспільства товари і послуги (**розподільна ефективність**)

4) Існує низка **інших факторів**, які впливають на економічне зростання, проте вони важко піддаються кількісній оцінці.

Це передусім соціокультурні та інституціональні чинники (сприятлива соціальна, культурна і політична атмосфера, позитивне ставлення до праці). У довгостроковому періоді економічного зростання залежить від політичної організації суспільства (політичні системи спираються на демократичні принципи).

Перешкоди, що стримують економічне зростання найчастіше пов'язані з інституціональними, або *громадським середовищем* (надмірне втручання державних інституцій у підприємницьку діяльність, корупція, злирство,

несумлінне ставлення до праці, господарські злочини, припинення роботи через трудові конфлікти).

3. Неокласична і кейнсіанська теорії економічного зростання. Модель Солоу

Засновниками *кейнсіанської теорії економічного зростання* були Р. Харрод і Є. Домар.

На їхню думку головну роль в економічному зростанні відіграють інвестиції.

Попит на інвестиції залежить від приросту продукції та його капіталомісткості продукту.

Отже, згідно з моделлю Харрод – Домар економічне зростання перебуває в прямій залежності від норми заощадження і оберненій від капіталомісткості продукції.

В основі *неокласичної теорії економічного зростання* лежить ряд положень, серед яких є основні:

- 1) вартість продукту створюється факторами виробництва і перш за все працею і капіталом;
- 2) цінами виробничих факторів є заробітна плата та інші, які дорівнюють їхнім граничним продуктам;
- 3) зв'язок між збільшенням факторів виробництва та зростання продукту описується за допомогою виробничої функції, прикладом якої є виробнича функція Кобба – Дугласа

$$Y = A \times K^{\alpha} \times L^{\beta}$$

Виробнича функція Кобба – Дугласа (в макроекономіці) має дві властивості:

- ⇒ ґрунтується на припущенні про постійну віддачу від масштабу ($\alpha + \beta = 1$)
- ⇒ характеризується спадною продуктивністю капіталу.

Кейнсіанська та неокласична теорії економічного зростання є теоріями екзогенного зростання.

В їхніх моделях економічне зростання є *функцією екзогенно визначених змінних* (норма заощаджень, продуктивність факторів капіталу).

На сучасному етапі *з'явилися теорії ендогенного зростання*. Головною особливістю цих теорій є те, що крім праці, фізичного капіталу в них враховуються чинники від яких залежить продуктивність праці, а саме державне регулювання.

Одним з найбільших досягнень теорії економічного зростання є модель Р. Солоу.

4. Макроекономічна нестабільність

Загальне уявлення про макроекономічну динаміку дає дослідження економічних циклів.

Економічний цикл (цикл ділової активності) – це періодичний підйом або спад реального ВВП на фоні загальної тенденції до зростання (лінія довгострокового тренду).

Напрямок та ступінь зміни макроекономічних показників (або показника) називають **економічною кон'юктурою**.

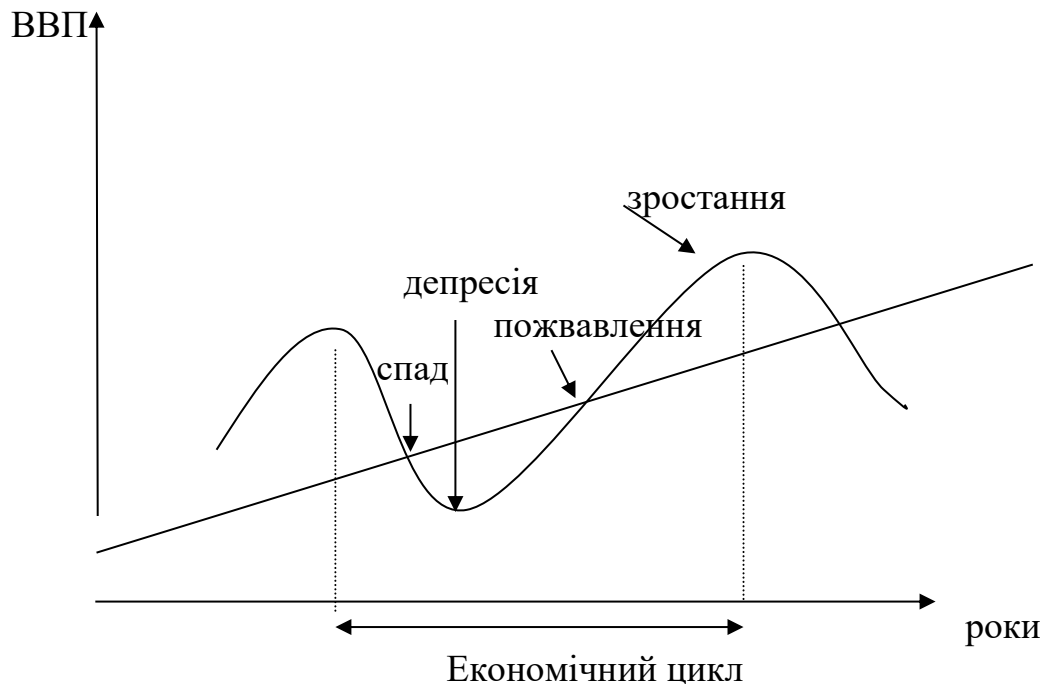

Рис.1. Циклічний розвиток економіки

Економічний цикл складається з чотирьох фаз:

- ⇒ спад виробництва (глибокий і тривалий спад - криза);
- ⇒ депресія;
- ⇒ пожвавлення;
- ⇒ зростання.

Сьогодні деякі економісти вважають, що Україна знаходиться на фазі пожвавлення, а деякі – на фазі зростання.

Циклічний розвиток економіки має зовнішні та внутрішні причини. До внутрішніх причин (в середині економічної системи) відносять не оптимальну монетарну, фіскальну політики, політику доходів, зовнішньоекономічну політику.

5. Економічна криза в Україні 1990-1999 рр. Сучасна світова економічна криза

Основні ознаки кризи: спад виробництва, спад інвестиційної активності, бартеризація економіки, інфляція, падіння життєвого рівня, ріст безробіття.

Аналіз причин виникнення економічних криз, які наводяться економістами різних напрямків, дає підставу виділити як найбільш теоретично обґрунтовану концепцію К. Маркса, згідно з якою головною причиною циклічного розвитку економіки вважаються порушення найважливіших макроекономічних пропорцій внаслідок існування антагоністичних суперечностей, властивих суспільному виробництву, основаному на приватній власності на засоби виробництва.

Підтвердженням цього висновку є виникнення економічної кризи в Україні, а також у всіх країнах, що утворились на теренах колишнього Радянського Союзу. Сімдесят років економіка України поступово зростала, не знаючи кризових потрясінь, пов'язаних із циклічним розвитком. І це відбувалося завдяки тому, що необхідні макроекономічні пропорції відтворення формувалися свідомо через систему загальнодержавного планування. Вихід України з СРСР супроводжувався не лише проголошенням самостійності, але й проголошенням курсу на реставрацію капіталізму. Першим кроком в реалізації цього курсу стало роздержавлення й приватизація власності, а першим соціально-економічним наслідком- відродження циклічного характеру розвитку економіки.

Непродумані, суперечливі, а іноді завідомо шкідливі дії по реформуванню економіки, і в першу чергу по реставрації приватної власності на засоби виробництва, не могли не відбитися на її ефективності. Уповільнення темпів розвитку, яке намітилось ще за часів командно-адміністративної системи, в умовах прискореної розбудови капіталізму під гаслами "створення соціально-орієнтованої економіки" трансформувалося з 1991р. у глибоку економічну кризу, яка продовжується й до цього часу.

До факторів, які спричинили виникнення кризи й впливають на її глибину й тривалість, слід віднести:

1. Ліквідацію централізованої системи управління економікою за умов, коли за своїм змістом вона ще залишалася державною.
2. Розрив економічних зв'язків з країнами СНД в той час, коли Україна не мала замкненого економічного циклу в системі міжнародної економічної інтеграції країн, що входили до Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ), її економіка на 60-80% була пов'язана з економікою країн РЕВ і колишніх радянських республік. Україна забезпечувала себе лише на 40% власним вугіллям, на 20% газом, на 10% нафтою й зовсім не мала бавовника - головної сировини легкої промисловості.
3. Валютну кризу, яка привела до порушення рівноваги між платоспроможним попитом і товарною масою внаслідок надмірної емісії грошей. Якщо в 1991р. маса заробітної плати, в доларовому еквіваленті, складала 75 млрд. дол., то в 1995р. - лише 15 млрд. дол.

Характеризуючи сучасну економічну кризу в Україні, в ній слід виділити такі важливі моменти (особливості):

1. Стрімке скорочення виробництва. За період 1991-1996 рр. спад промислового виробництва склав 65%, майже на 50% скоротилося виробництво в сільському господарстві, обсяг капіталовкладень зменшився в 5 разів. Валовий внутрішній продукт (ВВП) у 1996р. складав лише 40% від рівня 1990р. У 1997р. спад виробництва зупинити не вдалося.
2. Катастрофічна глибина й тривалість кризової фази. Скорочення виробництва національного доходу лише на 20% за світовими мірками вважається критичним для економіки. В Україні ж виробництво національного доходу за час кризи скоротилося майже на 70%. Перевершені всі рекорди й щодо тривалості кризи. Вона триває вже сьомий рік, а кінця поки що не видно. І хоча представники урядових кіл говорять про насту-паючу стабільність - це лише спроба видати бажане за дійсність. Уповільнення темпів спаду дійсно спостерігається, й це цілком закономірно, бо падати вже немає звідки. Але про стабілізацію економіки мови поки що бути не може, бо для цього немає об'єктивних умов.

Світовий досвід показує, що вихід з економічної кризи розпо-чинається з оновлення основного капіталу, тобто з інвестицій у виробництво. А вони, як зазначено вище, майже припинилися. По-перше, тому, що в умовах інфляції й економічної нестабільності капіталовкладення в комерційну діяльність більш прибуткові, ніж у виробництво. По-друге, величезна зовнішня й внутрішня заборгованість стали перешкодою для залучення кредитних ресурсів, без яких припинити падіння виробництва стає практично неможливим.

Можна також достовірно спрогнозувати довгу тривалість і фази депресії, яка настане після кризи. Адже основний капітал (фонди) країни фізично зношений більш як на 60%, не говорячи про знос моральний. Отже, навіть при наявності коштів (хоча поки невідомо, звідки в такій кількості при нинішньому курсі економічної політики вони можуть узятись) потрібна буде не одна п'ятирічка, щоб оновити практично весь основний капітал, здійснити реконструкцію виробництва.

3. Глибина й тривалість економічної кризи в Украї-ні зумовлена ще й тим, що вона, по-перше, є складовою частиною кризи соціально-економічної системи, по-друге, розгорталася на фоні монополізму в усіх сферах, по-третє, переплітається з кризами: фінансовою, структурною, енергетичною та екологічною. Все це породжує непослідовність, суперечливість і недійо-вість більшості заходів, що вживають владні структури по стабілізації економіки.

4. Заходи по реформуванню економіки продиктовані не внутрішніми умовами, що впродовж багатьох років формува-лися в Україні, й не інтересами переважної більшості населення країни, а інтересами міжнародних організацій і в першу чергу міжнародного валютного фонду. Тому вони не мають достатньої підтримки населення, що поглиблює економічну кризу й ускладнює процес виходу з неї.

Безпрецедентна криза з непевною перспективою відновлення, - так характеризують нинішню ситуацію у світовій економіці в МВФ.

За оновленим прогнозом МВФ, у 2020 році світовий ВВП скоротиться на 4,9%.

Загалом, за підрахунками фонду, через коронавірусну кризу світова економіка втратить 12,5 трильйонів доларів.

Розвинені економіки зазнають ще більшого удару - їхні ВВП скоротяться на 8%. Це на майже 2% більше, ніж у попередньому прогнозі. Для економік, що розвиваються, новий прогноз - мінус 3%.

Таким чином, вперше для всіх регіонів світу економічний прогноз є негативним.

Парадоксально, але в Китаї, звідки коронавірус поширився світом, за прогнозами МВФ збережеться хоч і невелике, але зростання в 1%.

При цьому у більшості країн світу різко скоротилося не лише виробництво та інвестиції, але й споживання, що відрізняє нинішню кризу від попередніх рецесій.

До цього додався «катастрофічний удар» по ринку праці. МВФ наводить дані Міжнародної організації праці, згідно з якими скорочення робочого часу у першому кварталі 2020 проти четвертого кварталу 2019 можна порівняти із втратою 130 мільйонів повноцінних робочих місць у світі. Але другий квартал понад удвічі погіршив цей показник - був втрачений еквівалент 300 мільйонів робочих місць.

Потужного удару зазнала і світова торгівля, яка лише у першому кварталі скоротилася на 3,5%. Загалом за рік падіння може становити майже 12%.

Ця цифра є дуже важливою для України з огляду на те, що її економіку вважають експортноорієнтованою. Це означає, що саме світова торгівля багато у чому визначає, які доходи отримують українські виробники, і скільки податків до бюджету вони можуть сплачувати.